

Природата на *πρόληψις* во епикурејската гносеологија

Јасмина Наумоска

Институт за филозофија, Филозофски факултет - Скопје
jasmina.naumoska@fzf.ukim.edu.mk

Клучни зборови: Епикур, гносеологија, предрасудување, сетилни впечатоци, Бог, вродени идеи.

Ревитализацијата на хеленистичката филозофска мисла во последните триесетина години на дваесеттиот век ги стави на преосмислување изворните концепти на стоиците, Епикур и скептиците. Надежта која се појави поради новите откритија во Херкуланум, ситуација во која речиси никогаш не се нашол историчарот на филозофијата, ја разгори страста за дефинитивно расчистување на веќе познатите проблеми. Тоа навистина претставува голем залак за теоретичарите и денес, но во процесот на истражувањето се детектираа извесни прашања кои академската јавност сè уште ги нема истражено.

Едно од подрачјата кои беа сосем малку испитувани беше хеленистичката гносеологија. Меѓусебната поврзаност на хеленистичките школи околу овие прашања, доведе до тоа некои од концептите да се истражуваат во еден поширок контекст. Хеленистичките школи во една полемичка дискусија ја конципирале својата гносеологија, па затоа неизбежно е да се примени компаративниот метод во испитувањето на нивните ставови во врска со еден проблем.

Едно од прашањата кое е навистина важно да се разгледа кога станува збор за теоријата на познанието е проблемот кој се јавува околу толкувањето на терминот *πρόληψις*. Во овој текст ќе се осврнеме посебно кон Епикуровата употреба на овој термин, со навремени наврати кон стоичката употреба и секако користејќи ги коментарите на скептиците како едни од најрелевантните извори за „догматската“ филозофијата [1].

Терминот *πρόληψις* во хеленистичката гносеологија за денешните аналитичари е вистинска сопка. Првата тешкотија поради која толкувањето на *πρόληψις* е толку копланско е затоа што сме приморани да се повикуваме на секундарни извори, а не од самите списи на Епикур и стоиците. Понатаму, не постои унифицирана теорија ниту во епикурејската, ниту во стоичката филозофија за тоа што точно се подразбира под овој термин, барем од она што ни сведочат хетерогени извори, кои не го дефинираат едногласно и прецизно. Зборовите се менувале со времето, а со нив и нивните значења. Дополнително, во нашата терминологија (не зборуваме само за македонската, туку за општата филозофска терминологија која ја употребуваме во современите гносеолошки размисли), *πρόληψις* не може да се поврзе со некој сличен термин. Пролепсис е еден од Епикуровите неологизми кој нема корелација со некој современ концепт кој би го

имал истото значење, но исто така, важно е да се спомене дека тој не може да се поврзе ни со некој соодветен поим кој го сретнуваме кај нивните претходници, како, на пример, кај Платон или Аристотел или кај авторите произлезени од нивните школи. Терминот не го позајмува ниту друг филозоф кој живее по нив што укажува на тоа дека станува збор за термин кој има специфична употреба само во епикурејската и стоичката гносеологија и дека преку него би можеле да ја увидиме специфичната природа на нивната теорија.

Пролиферацијата на технички термини, која постоела во хеленистичката гносеологија, многу често ги доведува историчарите на филозофијата во ваква ситуација, како и во случаите со термините ἐπιβολή и ἐνάργεια. Затоа во овој текст ќе се обидеме колку што може попрецизно да го одредиме терминот „πρόληψις“, не толку преку етимолошка анализа, колку преку значењето кое овој термин го има во епикурејската теорија на познанието.

Се смета дека како технички термин во хеленистичката филозофија го вовел Епикур, така, барем, Кикерон сведочи во своето дело „За природата на боговите“. Оттука се заклучува дека стоиците го внеле во својата филозофија преземајќи го од него. Терминот на латински јазик влегол преку Кикерон како *antitipatio* или *praenotio*, а, подоцна, Плиниј го превел како *divinatio*. Во нашиот јазик овој термин најчесто се преведува како „предрасуда/предрасудување“. Секако, тука треба да се истакне дека не станува збор за колоквијалното значење што зборот „предрасуда“ го има во македонскиот јазик. Навистина зборот „предрасуда“ не асоцира на ништо друго освен на „лажен, неоснован поглед на нешто кое му противречи на разумот и станал навик“ [2], сепак, како кованица зборот „пред-расуда“ сосем соодветно ја илустрира смислата на поимот „πρόληψις“. Предрасудувањата се диспозиции пред-да-расудуваме. И латинскиот превод како *praenotio* ја има истата смисла. Размислувајќи во таа насока, без двоумење би прифатиле дека „предрасуда“ е решението кое е соодветно на смислата на грчкиот термин „πρόληψις“. Ова решение го има прифатено и Ема Андоновска при преведувањето на делот за Епикур во текстот на Диоген Лаертиј „Животите и мислењата на славните филозофи“. Меѓутоа, и покрај ова назначување, со цел целосно да ги избегнеме двосмисленостите имајќи го предвид „багажот“ кој зборот „предрасуда“ го носи со себе, во овој текст ќе ја користиме неговата глаголската именка, имено ќе зборуваме за природата на „предрасудувањата“ во епикурејската гносеологија.

Она што најпрво треба да го увидиме во врска со предрасудувањата е нивната функција. Според размислувањето на Епиктет [3], артикулацијата на предрасудувањата може да се поврзе со Сократовата потрага по општите поими. Овој Сократов елемент се појавува и во тезата на Лонг [4] кој смета дека Епиктет алудира на она што се нарекува „проблем на иронијата“. Конципирањето на предрасудувањата има цел да објасни како негативната практика на побивање на ставовите на другите, му овозможува на Сократ да заклучи дека неговиот став е точен. Целта на побивањето е да ги отстрани лажните претпоставки и да го поттикне другиот да го артикулира „скриеното“ знаење кое секој го има во себе.

Според Лонг, Епиктет го разбира предрасудувањето како објаснување на универзалното важење на ова скриено знаење.

Според една друга перспектива, артикулацијата на предрасудувањата е во функција на одговорање на „проблемот на Менон“. Во текстот на Диоген Лаертиј, во делот за Епикур, сретнуваме еден пасус кој отвора можност за толкување на функцијата на предрасудувањата во светлина на оваа теорија. Тој укажува на тоа дека ние воопшто не би можеле да бидеме во потрага по нешто доколку прво немаме научено што е тоа.

Имено, ние не би истражувале нешто, ако претходно не знаеме што е тоа, на пример „Она што стои таму е коњ или вол“; за ова да се просуди треба со помош на предрасудувањето да се спознае обликот на коњот и волот. Ние не би именувале нешто, ако претходно со помош на предрасудувањето не го познаваме неговиот облик. [5]

Платон го поставува овој проблем преку Менон во истоименото негово дело, иако Сократ во дијалогот го дискредитира и го наведува како одличен пример за еристичко аргументирање. Според Менон, „тоа е теорија според која човек не може да го истражува ниту она што го знае, ниту она што не го знае; за она што го знае нема потреба да го истражува затоа што го знае; а за она што не го знае не може да истражува затоа што не знае што воопшто да истражува“ [6] (прев. Ј. Н.). Во таа смисла, предрасудувањата даваат насока по која би можеле да се движиме во расудувањето, зашто инаку, доколку би ги немале предвид, не би знаеле што и како би истражувале, но истовремено не се ниту готови теории кои интринсично ги поседуваме. Тие се, на некој начин, несвесни, интуитивни показатели во потрагата за познанието.

Кога станува збор за главните функции на пролепис, теориите и на стоичката и на епикурејската филозофија не се разликуваат фундаментално. Предрасудувањата се критериуми на вистината (кај Епикур експлицитно, а кај стоиците имплицитно) кои недвосмислено просудуваат за вистинитосната вредност на сетилните впечатоци (не на судовите). Меѓутоа, она што во овие две филозофски концепции е изненадувачко се нивните конфликти кога станува збор за содржината на поединечните предрасудувања. Како на пример, тука е дебатата за природата на боговите која Кикерон ја опишува во неговото дело „За природата на боговите“. Според ван Сијл [7] (Claartje van Sijl), во врска со ова прашање, и епикурејците и стоиците се повикуваат на аргументот на „согласноста на мнозинството“ (consensus gentium) за да ја докажат егзистенцијата на Бог. Тие, според неа, се потпираат на нејасната здраворазумска интуиција на филозофски необразованата маса, со цел да ги објаснат своите филозофски теологии. Во исто време, овие филозофско-теолошки размислувања служат како филтер за ставовите

кои традицијата ги наметнала врз изворното предрасудување на филозофски необразованите луѓе. Тука исто така се поставува прашањето на кого се реферира кога и двете школи зборуваат за „нашето“ предрасудување: „ние, како членови на оваа филозофска школа“ или „ние, обичните Грци“. Секоја од школите ги избрала оние елементи од традиционалната теологија кои најмногу соодветствуваат со остатокот од нивната филозофска позиција.

Поради сличноста во одредувањето на постулатите на проблемот на предрасудувањето, често не може да се направи систематска разлика помеѓу концептите кои ги формулираат и стоиците и Епикур. Но, генерално може да се заклучи дека стоиците иако го преземаат овој проблем од епикурејците, во секој поглед го прошируваат, систематизираат и рафинираат.

За сфаќањето на пролепис кај Епикур се знае многу малку. Следниот пасус од Диоген Лаертиј најмногу ни зборува за епикуровото сфаќање на овој проблем.

Епикурејците велат дека предрасудувањето е некакво сфаќање, исправно мнение, поим или општа мисла сочувана во умот т.е. сеќавање за нешто што често пати се појавувало од надвор, како на пример „Ова е човек“; бидејќи, штом се каже човек, веднаш во умот за него се создава впечаток со помош на предрасудувањето на коешто му претходело сетилното восприемање. Така станува јасен предметот кој претходно бил именуван. [8]

Значи, според Епикур, предрасудувањето е општ поим на било кој објект на искуството кој природно е евоциран од зборот на таа ствар. Тој е спонтано синтетизиран преку повторувани искуства на нешто надворешно. Така постои предрасудувањето за човек, на други места (најчесто кај Лукрециј Кар во „За природата на нештата“) сретнуваме примери за предрасудувања на тело, корисност, вистина, правда, време (искажани во негативен контекст [9]), предрасудувања за својствата на телата, предрасудувања кои се добиени од интроспективното искуство, како предрасудувања за одговорноста, посакувањето на задоволството и др. Според толкувањето на Секст Емпирик, постојат различни видови на предрасудувања кои се разликуваат според нивната комплексност. Постојат предрасудувања за едноставни сетилни квалитети, како и поими кои комбинираат голем број на сетилни својства. Со примањето на сетилните впечатоци, умот избира одредени карактеристики и на тој начин се создава предрасудувањето.

Меѓутоа, се поставува прашањето дали во оваа активност, умот додава своја сопствена интерпретација на сетилните впечатоци? Доколку умот е активен во нивното формирање, тогаш тука не станува збор за продукт само на надворешните влијанија. Според Елизабет Асмис (Elizabeth Asmis) [10], постојат два става кои

биле изведувани од Епикуровата теорија и кои исклучително силно влијаеле на теориите на филозофите кои не припаѓале на епикурејската заедница. Имено, тоа е ставот дека предрасудувањата се изведени од сетилните впечатоци, и ставот дека нивната функција е да служат како референца за истражување. Според неа, Епикур јасно и експлицитно го изјавува вториот став, додека првиот е проблематичен. Имено, се поставува прашањето: колку, според Епикуровата теорија, предрасудувањата се основани врз сетилни впечатоци, односно дали тие можат да го отфрлат елементот на интерпретација кој е додаден врз сетилната информација?

Според објаснувањето на Диоген Лаертиј, предрасудувањето е „сеќавање за нешто што често пати се појавувало од надвор“. Прикажувањата однадвор се сетилни впечатоци кои претходат на создавањето на концептите. Нивното често случување резултира со „меморија“ на овие впечатоци, па така тие се зачувани, генерални, општи поими. Затоа предрасудувањето се сфаќа како специфичен вид на мнение формиран преку акумулација на сетилни впечатоци. Повторени во умот, сетилните впечатоци се претвораат во специфичен вид на поими кои континуирано се зајакнуваат и се потврдуваат со понатамошни сетилни впечатоци.

Ова сведоштво се смета како клучно во толкувањето на предрасудувањата кај Епикур, меѓутоа пред да се изведат било какви заклучоци најдобро е да се разгледаат Епикуровите размисли за предрасудувањето за Бог.

Πρόληψις за Бог

Во подоцнежните секундарни извори, имаме најмногу информации за предрасудувањето за Бог, предрасудување кое фрла поинакво светло во толкувањето на овој поим. Ова прашање било особено актуелно во антиката, но покренува многу контроверзии и во модерните интерпретации. Според Епикуровите зборови пренесени од Лаертиј, „Бог е бесмртно и блажено битие, онака како што покажува општото мислење за него... Верувај во сето она што може да го зачува неговото блаженство и бесмртност, бидејќи богови постојат и сознанието за нив е јасно“^[11]. Слично и Кикерон зборува за предрасудувањата како за „заеднички“ средства „својствени за сите луѓе“. Консензусот дека сите луѓе имаат предрасудување за Бог, Кикерон го дава како доказ за божјото постоење.

...[Епикур] прв кажа дека постојат богови затоа што самата природа втиснала поим за нив во умовите на сите луѓе. Дали постои народ или луѓе кои без никакво подучување немаат природна идеја или одредено предрасудување за божеството?...Затоа што доколку ова мнение е постојано и универзално на човештвото и не е втемелено од образованието или обичајот или законот, а постои цврсто согласување помеѓу сите луѓе дека боговите постојат, тогаш мора да

се заклучи дека ние имаме всадено, или подобро речено, вродено, поим за нив [12]. (прев. од англиски J. Наумоска.)

Кикерон прави разлика помеѓу природно создавање на еден концепт и наметнувањето на мнение од страна на некаква форма на подучување, како обичај или закон. Мислата дека постојат богови е природно всадена во секого, со што се заклучува дека постојат богови. Во елаборацијата на Епикур се истакнува дека не само што во нас е вродено мислењето за постоењето на боговите, туку и тоа дека тие се блажени и бесмртни.

Анализирајќи го овој аспект на Епикуровата теорија на пролепсис, Асмис [13] поставува прашање кое оди во обратна насока. Имено, дали заедничките предрасудувања се оние кои обезбедуваат егзистенција, но не само на боговите, туку и на било каква објективна реалност? Сите предрасудувања се несомнени, а Епикур повикува на несомнени знаења како доказ за егзистенцијата на боговите. Во случајот со впечатоците, анализира Асмис, несомненоста обезбедува одреден вид на егзистенција која е „поврзана со нас“. Дали предрасудувањата покажуваат егзистенција на нешто што е „поврзано со нас“, дали заедничките поими покажуваат објективна егзистенција, и воопшто дали тие се гарант за објективната егзистенција? Во „Писмото до Херодот“ (X.30), Епикур кажува дека „заедничкото“ восприемање на телата е како доказ дека постојат тела. Исто така, тој зборува за заеднички чувства (не само кај човекот, туку и кај животните) на задоволството како добро, како доказ дека задоволството е највисоко добро. Доколку оваа теорија се потврди, имено дека Епикур го имал на ум тврдењето дека пролепсис е принципот кој го овозможува постоењето на надворешните ствари, оваа импликација како критериум би била спомената во подоцнежните дискусии за Епикуровата теорија за восприемањето. Но, тоа не е случај. Поради овој аргумент, Асмис заклучува дека иако може да се препостави и изведе ваква теорија, сепак таа не може да му се припише на Епикур.

Но, како умот ја добива содржината за предрасудувањата, е следното прашање кое се поставува кога се анализира теоријата за специфичното предрасудување за Бог.

Лукрециј Кар наведува неколку вообичаени мислења за својствата на боговите. Тие

Секогаш бујни биле и става имале таква,
И зашто мислеле дека тие се премногу снажни,
Така што не може никаква да ги победи сила;
Мислеле исто дека се тие премногу среќни,
Зашто никого од нив не го тишти стравот од
смртта,... [14].

Според овие стихови може да се смета дека повтореното појавување на речиси совршени човечки обликувани фигури предизвикува луѓето да им припишуваат

бесмртност и совршена среќа на овие фигури, но и обратно, на бесмртните и совршените суштества да им ги припишуваат човечките физички способности. „Секогаш навикнати на сопствените доблести, луѓето го прифаќаат она што им е слично, а она што не е такво сосема го сметаат за туѓо“ [15], пренесува Диоген Лаертиј. Според Лукрециј Кар, луѓето кога го прават ова, прават и една голема грешка, а тоа е фактот што тие на боговите им ги припишуваат и настаните што се случуваат на небото. Но, за Епикур погрешно е да се припишува нешто што е туѓо на нивната бесмртност и блаженство. Тоа што „толпата“ им припишува на боговите, вклучувајќи ги и антропоморфните карактеристики, не се вистинити предрасудувања, туку лажни претпоставки. Во таа смисла се поставува прашањето, како може да се разликуваат предрасудувањата од лажните мненија? Во случајот со предрасудувањата, она што е несомнено, она за што сите се согласуваат, тоа е евидентно и по себе е сигурно знаење, а дополнителните мненија кои му се додаваат, се тестираат, докажувајќи ја нивната компатибилност или инкомпатибилност со него. Епикур ваков тест изведува во првата „основна мисла“: „Она што е блажено и бесмртно, ниту самото поседува тегобност, ниту му ја предизвикува на нешто друго, така што не е обземено ниту со гнев, ниту со радост, бидејќи сето тоа претставува слабост“ [16]. Овој тест се состои од земање на евидентноста за супериорноста на боговите како доказ дека тие не се обдарени со гнев. Значи, според оваа аргументација, постојат првични самоевидентни ставови чија вистинитост е неоспорна. Врз основа на тие ставови, потоа, се изведуваат останатите ставови или, пак, преку тестирање се побиваат лажните.

Семантичката функција на $\pi\rho\acute{o}\lambda\eta\psi\iota\varsigma$

Кога станува збор за прашањето за предрасудувањето во епикурејската гносеологија, треба да се проговори и за семантичката теорија на Епикур. Иако оваа теорија е во ембрионална форма, сепак е важно нејзиното образложување, затоа што предрасудувањата играат голема улога во неа, бидејќи Епикур им придал значајна семантичка функција.

Епикурејците, како и стоиците, вистинитоста ја припишуваат на сетилните восприемања, а не на исказите, иако од страна на Аристотел е прифатено дека само исказите можат да бидат вистинити или лажни. Стоиците ја прават дистинкцијата помеѓу исказот и претставата, а со тоа и меѓу вистинитоста на исказот и вистинитоста на претставата. Епикур не направил ваква дистинкција, но може да се смета дека тој имплицитно ја претпоставува.

Се смета дека во својата семантичка теорија Епикур прифатил само два ентитета, имено, она што означува и означеното. Според зборовите на Секст Емпирик и Плутарх, Епикур целосно ја отфрлил класата на $\lambda\epsilon\kappa\tau\acute{\alpha}$, која според Плутарх ја дава основата на јазикот. Кај стоиците лектонот е носител на вистинитоста и смислата на сè што говориме. За разлика од нив, Епикур го прифатил само она кое е искажано ($\phi\omega\nu\alpha\acute{\iota}$) и она кое се означува, имено само зборовите и стварите, сферата на значењето ја изоставил. Меѓутоа, не треба да

бидат земени предвид само овие две сведоштва, туку треба да се земе предвид и текстот на Лаертиј кој дава друга димензија на овој проблем:

Најпрво, Херодоте, треба да се сфати значењето на зборовите, за да можеме, сведувајќи ги на нив, да ги оцениме мислењата, истражувањата и тешкотиите, притоа нашите докази да не се изгубат во бесконечност неocenети или пак зборовите да ни бидат празни. Ако сакаме на него [17] да го сведеме истражувањето, тешкотијата и мислењето, нужно е да се има предвид основната смисла на секој збор и да не постои никаква потреба од докажување. [18]

Значи, смислата на зборовите мора да биде во врска со извесни недокажани, примарни поими. Таа врска ќе ја овозможи нивната смисленост. Овој став е поткрепен од еден друг пасус кај Лаертиј каде овие примарни поими тој ги заменува со предрасудувањата. Кога лингвистичките гласови се изговараат, оној кој слуша произведува мисли кои кореспондираат со звуците. Предрасудувањата се првата мисла која кореспондира со зборовите. Тие се први во смисла дека тие имаат гносеолошка предност пред мненијата. Како почетни точки, предрасудувањата немаат потреба од доказ или дефиниција [19]. „...предрасудата“, вели Лаертиј, „е ...сеќавање за нешто што често пати се појавувало од надвор, како на пример „Ова е човек“; бидејќи, штом се каже човек, веднаш во умот за него се создава впечаток со помош на предрасудувањето на коешто му претходело сетилното восприемање. Така станува јасен предметот кој претходно бил именуван“ [20]. Според ова објаснување, не би можело да се именува било што доколку претходно со предрасудувањето не се знае неговиот облик. Во оваа смисла, Епикур воспоставил еден вид на посреден ентитет помеѓу зборовите и стварите, а тоа се предрасудувањата. Предрасудувањата не се семантички ентитети и Епикур не ни сметал дека треба да се прифатат вакви ентитети (како што е природата на λεκτά) со оглед на функцијата која тој им ја припишува.

* * *

Од досега реченото, може да се изнесат заклучоци кои стојат во релација на контрарност. Вака изложените аргументи можат да наведат да заклучиме дека предрасудувањата играат две улоги кои се една на друга спротивставени. Од една страна, со нив се означуваат еден вид на поими кои не произлегуваат од сетилните впечатоци. Имено, со помош на предрасудувањата, на пример, знаеме за божествената природа како бесмртна и блажена и за тоа дека праведноста укажува на она што е корисно во општествените односи. Од друга страна, во Епикуровата гносеологија сретнуваме пролепис за сетилно достапните ствари, па така, кога гледаме човек, го препознаваме како човек врз основа на предрасудувањето кое го

имаме за него. Во оваа смисла повторно стоиме пред прашањето дали општостите кај Епикур се вродени поими и постојат независно од нашето искуство, или тие се специфичен вид на спонтанно добиени поими складирани како „меморија“ чија основа ја имаат во сетилните впечатоци. Токму на ова место се кршат копјата во однос на природата на епикурејската гносеологија, имено дали ќе сметаме дека Епикур е *par excellence* доследен сензуалист одејќи дотаму што им дава вистиност на сите сетилни впечатоци, или филозоф кој увидувајќи ја неодржливоста на својата основна теза воспоставил ентитети кои успешно ќе ја пополнат празнината.

Предрасудувањата кај Епикур првенствено ја имаат функцијата на критериум на вистината, заедно со сетилните впечатоци и чувствата. Со самото тоа што, според Епикур, сите сетилни впечатоци се вистинити, самите впечатоци, со оглед на својот интринсичен карактер, претставуваат врвен критериум на вистината. Сетилните впечатоци сами по себе не се оптоварени со мнение. Тие се сирови акти на познанието и ни го презентираат светот без било каква субјективна интерпретација. Затоа што се ослободени од мнение, служат како средство за судење, односно тие претставуваат основа за судењето. Всушност не постои и не е потребен друг критериум според кој сетилните впечатоци би можеле да се просудуваат. Во таа смисла, предрасудувањата претставуваат само продолжена функција на впечатоците. Така, доколку го имаме ова расудување предвид, на Епикур не му е потребен некој критериум кој има поинаква природа од сетилните впечатоци со кој тој би можел да просудува ставови и да верификува теории кога дури и најсуптилни физички теории Епикур ги проверува со помош на сетилните впечатоци, како на пример, атомите и празнината [21].

Иако материјалист, Епикур како добар Хелен не се откажува од постоењето на боговите. Меѓутоа, навистина е нејасно зошто тој ја зема согласноста на мнозинството за докажување на божјата егзистенција која сама по себе ја вклучува и тезата дека идејата за Бог е вродена. Она што претставува дополнителна тешкотија е тоа што концептот за природата на боговите во Епикуровата филозофија е нејасна, односно во неговите текстови не наоѓаме експлицитно одредување за начинот на нивната егзистенција. Наместа наоѓаме теза дека тие се, исто како и сè друго, составени од најфини атоми, а во некои слободни интерпретации на некои пасуси, тие се мисловна конструкција која постои само во човековите мисли како идеализации, имено, Бог постои како проекција за тоа каков најблажениот живот може да биде [22].

Земајќи го како проблематичен концептот за Бог и ставајќи го настрана, прашањето за предрасудувањата би било најдобро да го разгледаме од една поширока перспектива. Скудните сведоштва нештата ги прават многу комплексни, надополнувајќи ги тука и индоктринираните текстови на скептиците, кои, колку што придонеле за зачувувањето на одредени информации, толку направиле штета, наместа извртувајќи ги изворните ставови на Епикур. Она што е најважно, наоѓајќи се во оваа позиција, е да се оди по стапките на Епикур во аргументацијата и онаму каде постојат недоумици да се изведе оној заклучок кој совршено би се вклопил во целосната слика. Така, доколку ја следиме иницијалната идеја на Епикур, но и ако

ги земеме предвид сведоштвата за формирањето на предрасудувањата (особено она на Диоген Лаертиј), ќе заклучиме дека не постои основа за прифаќање на предрасудувањата како еден специфичен вид на вродени поими. Тие произлегуваат природно од сетилните впечатоци и тука не треба да има сомнение.

Белешки:

- [1] Тука се мисли на стоичката и епикурејската филозофија алудирајќи на називот кој го користи Секст Емпирик за овие две школи.
- [2] *Речник на македонскиот јазик со српскохрватски толкувања*. (1986), 951.
- [3] Според Dyson. (2009), 102.
- [4] Според Ibidem.
- [5] Диоген Лаертиј. *Животите и мислењата на славните филозофи*. X. 33.
- [6] Platon. *Менон*. 80e.
- [7] van Sijl. (2003).
- [8] Диоген Лаертиј. Op. cit., X. 33.
- [9] Според Епикур, предрасудувањата ги откриваат атрибутите на едно нешто во нивната минимална дефиниција. Предрасудувањето за времето е контрадикторно затоа што времето нема атрибути.
- [10] Asmis. (1999), 277.
- [11] Диоген Лаертиј. Op. cit., X. 123.
- [12] Cicero. *On Nature of Gods*. I.43-4.
- [13] Asmis. (1999), 279.
- [14] Лукрециј Кар. *За природата на нештата*. V.1169-1173.
- [15] Диоген Лаертиј. Op. cit., X. 124.
- [16] Диоген Лаертиј. Op. cit., X. 139.
- [17] Во македонскиот превод на овој дел од текстот на Лаертиј постои проблем. Кога се употребува синтагмата „на него“ не е јасно на што всушност таа се упатува. На ова место во оригиналниот текст стои τὸ πρῶτον ἐννόημα – со значење на примарен, првичен, прв поим.
- [18] Диоген Лаертиј. Op. cit., X. 37.
- [19] Епикур ја отфрлил потребата од постоење на дефиниции. Според него, потребна е јасноста за употребата на термините, но истакнува дека никогаш не треба термините да почнат да се објаснуваат најпрво со дефиниција. Можно е најпрво потсетување на предрасудувањето преку краток негов опис, како што е случајот со предрасудувањето за Бог, имено, „Бог е бесмртно и блажено суштество“. Оваа кратка дескрипција го означува она што природно ни паѓа на памет кога ќе се слушне поимот „Бог“. И затоа што веќе поседуваме јасен поим за него, не постои потреба од понатамошно разјаснување со помош на дефиниција.
- [20] Диоген Лаертиј. Op. cit., X. 33.
- [21] Епикуровите критериуми на вистината се утврдени не само да служат за она што се „очекува“ (προσμένον), односно она што е сетилно достапно, туку и на она што е „неевидентно“, односно за она кое не е подложно на посматрање (ἀδήλον – она што е нејасно), на пример, атомите или небитието. Она што се очекува, според Епикур, се потврдува со „сведоштво“ (ἐπιμαρτύρησις), а се побива со „несведоштво“ (οὐκ ἐπιμαρτύρησις). Она што е „неевидентно“ се побива со „противсведоштво“

(ἀντιμαρτύρησις), односно со имање сведоштво за нешто кое индиректно покажува дека испитуваното „неевидентно“ нешто всушност не постои, а се потврдува со „немање противсведоштво“ (οὐκ ἀντιμαρτύρησις) – вид на *reductio ad absurdum*.

[22] Оваа интерпретација би можела да нè врати на почетокот вртејќи нè во круг, кога наместо од природата на боговите да ја изведеме природата на предрасудувањата, ќе дојдеме во позиција од предрасудувањата за боговите да ја изведеме нивната природа.

Користена литература:

Asmis, Elizabeth. 'Epicurean epistemology'. in Algra K., Barnes J., Mansfeld J. and Schofield. (eds.) (1999) *The Cambridge History of Hellenistic Philosophy*. Cambridge: Cambridge University Press, 260-295.

Cicero. (1829) *On Nature of Gods*. Trans. Thomas Francklin. London: William Pickering.

Dyson, Henry. (2009) *Prolepsis and Ennoia in the Early Stoa*. Berlin: Walter de Gruyter.

Кар, Лукрециј. (2005) *За природата на нештата*. Прев. Љубинка Басотова. Скопје: Култура.

Лаертиј, Диоген. (2004) *Животите и мислењата на славните филозофи*. Прев. Елена Весова Колоска, Ема Андоновска. Скопје: АЗ-БУКИ.

Long A.A., Sedley, D. N. (eds.) *The Hellenistic Philosophers, translations of the principal sources, with philosophical commentary*. Vol. I, II. Cambridge: Cambridge University Press, 2002.

Platon. (1979) *Μενον*. Zagreb: Naprijed.

Речник на македонскиот јазик со српскохрватски толкувања. (1986) Скопје: Графички завод „Гоце Делчев“.

van Sijl, Claartje. (2003) "Prolēpsis according to Epicurus and the Stoa". (Diss.), Utrecht University.

The Nature Of πρόληψις In Epicurean Epistemology

SUMMARY

Jasmina Naumoska

Institute of philosophy, Faculty of philosophy
jasmina.naumoska@fzf.ukim.edu.mk

Key words: Epicurus, epistemology, preconception, sensations, common notion, God.

With the revitalization of Hellenistic philosophy, the concept of πρόληψις was one of the first to be re-examined. Considering that the notion of πρόληψις (preconception) does not correlate with any known contemporary epistemological term, it is difficult to define its nature. Following Laertius' testimony, preconceptions are naturally and immediately formed notions of what often appears outside and is constantly confirmed by further sensations. The problem occurs as to whether this concept introduces rationalistic elements in Epicurean epistemology concerning particular preconceptions—

for example, the preconception of God. Epicurus tends to found this preconception on the basis of the “consensus gentium” argument that entails the conclusion that every man has a common, innate notion of God.

This article seeks to find an adequate translation of the term in Macedonian, to analyze the contrary opinions that may be concluded from the arguments presented by the sources, to point out the semantic function of the preconception and to give an opinion as to the nature of the preconceptions viewed from a wider scope considering the Epicurean doctrine.

Sensations are the ultimate criterion of truth by which even the most subtle theories are tested, so a quest for further and more exact criterion is unnecessary. Preconceptions are in a way an extended function of sensations and their nature is no different than the nature of sensations. This correlates with the genuine Epicurean philosophical standpoint, namely with his atomism and his sensualism.